

KASUTAJASÕBRALIK KESKKOND KÕIGILE

22. mail 2014.a toimus Tallinnas Eesti Puuetega Inimeste Kojas avaseminar „KASUTAJASÕBRALIK KESKKOND KÕIGILE!“ Norra-Eesti-Islandi ühisprojekti „PANEME SEADUSE KEHTIMA!“ raames.

Avaseminari sissejuhatavas osas rääkisid üritustest/projektist EPIKoja juhatuse esimees Monika Haukanõmm, Norra Kuningriigi Suursaadik Lise Kleven Grevstad ja EPIKoja peaspetsialist välissuhete valdkonnas Meelis Joost.

EPIKoja projekti „Paneme seaduse kehtima!“ elluviimise periood on kaks aastat (01.04.2014-31.03.2016). Projekti eesmärk on edendada kaasava elukeskkonna rajamist ning Eesti seadusandluses olemasolevate sätete täitmise kontrolli tõhustamist. Tulemuste saavutamiseks luuakse eestkosteplaan/sekkumisplaan. Leitakse aktivistide rühmad, kes oleksid valmis väljatöötatud plaane püsivalt ellu viima kõikjal Eestis, et välistada ebasobiva keskkonna rajamist – keskkond peab olema kättesaadav kõigile!

Projekt keskendub ka teabe levitamisele Disain kõigile/Universaalne disain valdkonnas, kus olulisel kohal on tellija, disainer ja arhitekt ning vajalike kooskõlastuste väljastajad. Tänapäeva Eesti Kunstiakadeemia üliõpilased õpivad juba universaalset disaini.

Projekti tulemusel paraneb teadlikkus kaasavast elukeskkonnast, teemaga seotud vabaihenduste huvikaitsevõimekus, samuti tehakse tööd suhtumise muutmise nimel, et juba elukeskkonna kavandamise algfaasis võetaks arvesse erinevate kasutajate erivajadusi.

Projekti esimesse poolde on lisaks avaseminarile planeeritud:

- arvamusfestival 15. aug. 2014.a Paides;
- „Elukeskkond kõigile“ konverents 2015.a suvel. Samaaegselt konverentsiga toimub teavituskampania avalöök kuunar „Kajsamoor“ pardal.

Projekti partneriteks on organisatsioonid nii Eestist kui ka doonorriikidest: Põhjamaade Puuetega Inimeste Võrgustik, Islandi Disainikeskus, Eesti Maaomavalitsuste Liit, Eesti Disainerite Liit, Eesti Kunstimuuseum ja MTÜ Eesti Purjelaevad.

Disain kõigile – mis see on?

Ilona Gurjanova, Eesti Disainerite Liidu esinaine: „Disain pole ainult portselantassil!“

Disain on loogiline ja mõtestatud tegevus, mille peamiseks eesmärgiks on luua elukvaliteeti parandavaid keskkondi, teenuseid ja tooteid. Kodu, lasteaed, kool, kaubanduskeskus, pank, haigla, restoran, kino, lennujaam, park, matkarajad jne – kõik need on keskkonnad.

Kaasav disain, kasutusel ka samas tähenduses USA-st pärit termin „universaalne disain“ ja euroopalik mõiste „disain kõigile“, ei ole oma olemuselt uus disainivaldkond ega eraldi disaini

eriala, vaid spetsiaalne lähenemisviis kujundamisele ja projekteerimisele, kus loojad võtavad arvesse võimalikult laia kasutajate grupi vajadusi ja huve, olenemata kasutaja east või võimetest.

Kaasava disaini rakendamise peamine eesmärk on tagada teistega võrdsed võimalused ning võrdne ühiskonnas osalemine neile inimestele, kes on piiratud toimetulekuvõimega, eemaldades olemasolevad tõkked ning takistada uute tõkete tekkimist. Mõiste „universaalne disain“ kätkeb endas uut laadi mõtlemist, kuna esitab võrdsete võimaluste osas kõrgemaid nõudmisi, kui seda on alanenud toimetulekuvõimega isikute suhtes rakendatav ligipääsetavuse mõiste.

Kui puudega inimestele on ligipääsetavuse küsimust võimalik lahendada erimeetmetega, siis kaasava disaini puhul peab lahendus vastama kõikide kasutajate vajadustele. Kaasava disaini arengu algfaasiks võib pidada eelmise sajandi keskpaigas tekkinud takistustevaba ning ligipääsetava ehitise või keskkonna projekteerimise nõudeid. Tänapäevaks on mõistetud, et ainult ligipääsetavusest jääb väheks ning oluline on teenuse tarbimine ning ühiskonnaelus osalemise tagamine. Seetõttu on ka eestikeelse mõistena „kaasav disain“ märksa paremini eesmäärke kattev.

Kaasav elukeskkond peab järgima järgmisi põhimõtteid:

- austus – keskkond peab austama kõiki erinevaid kasutajaid, keegi ei tohi tunda end väljajäetuna ning kõigil peab olema sellele ligipääs;
- turvalisus – kõik elemendid, millest keskkond koosneb, peavad arvestama eelkõige ohutust;
- tervislikkus – keskkond peab propageerima tervislikku eluviisi ja kasutust ning ei tohi olla ohuks kellegi tervisele ega põhjustada probleeme tervisehädadega kasutajatele, nt allergikutele;
- funktsionaalsus – keskkonna esmane funktsioon peab olema tarbitav kõigi poolt ilma probleemideta;
- arusaadavus – kõik kasutajad peavad suutma orienteeruda keskkonnas ilma suurema pingutuseta, seetõttu peab informatsioon olema selge ja asjakohaselt paigutatud;
- ilu – kaunist keskkonda on alati parem kasutada. Esteetiline pool on väga oluline muutmaks tooteid ja keskkonda atraktiivseks ning aitab omakorda kaasa sellele, et ligipääsetavus ning kasutajasõbralikkus oleksid pakutavates lahendustes tavalisteks nähtusteks.

10 eelarvamust universaalsest disainist:

1. arvatakse, et kallid (See pole nii. Kui keskkond või teenus ei ole mõnele ühiskonnagrupile kättesaadav, tuleb see tagada kohandustega või pakkuda lisateenust. Selline ringitegemine on kulukam kui algfaasis kõiki arvestav lahendus);
2. „booring“ (tüütu);
3. kehtib ainult füüsiliste objektide kohta;
4. arvatakse, et puudutab ainult ligipääsetavust ja puuetega inimesi;
5. puudutab ainult abitehnoloogiat;
6. arvatakse, et see ei puuduta mind;
7. mõeldakse, et see ei seostu esteetikaga;
8. see on mõeldud väikese turuniši jaoks, vanuritele;
9. mõni arvab, et see on järjekordne sõnakõlks;

10. puudutab ainult avalikke teenuseid.

Ameerikas lähtutakse teadmistest, et universaalse disaini põhimõtted aitavad kaasa turismi arengule.

Turism on üks juhtivamaid majandusharusid, mille peamisteks komponentideks on:

- majutus koos toitlustamisega;
- reisiransport (lennu-, mere-, maantee- ja raudteetransport);
- looduslikud ja tehislikud vaatamisväärsused;
- reisieetvõtjad (reisikorraldajad ja reisibürood);
- reisisihi korraldajad (avaliku, era- ja kolmanda sektori organisatsioonid ja asutused).

Läbimõeldult keskkondi, teenuseid ja tooteid planeerides, arendades ja vajadusel universaalse disaini nõustaja abi kasutades saab luua sobiliku keskkonna kõikidele inimestele, kes erinevad üksteisest oma teadmiste, oskuste, võimete, mõõtude ning kehakuju ja ka intellekti poolest.

Norra ühiskond kõigile kasutajatele

Gunnar Buvik, Põhjamaade Puuetega Inimeste Võrgustiku peasekretär: „Põhjamaades pole tundmatud need probleemid, mis on Eestis.“

Norras on kaasava disaini põhimõtete juurutamisega tegeletud kaua ja põhjalikult, mistõttu on Norra tõusnud eeskujuks teistelegi riikidele.

8-9 aastat tagasi toetasid Norra parlament ja valitsus kaasava elukeskkonna kujundamist kõigile. Muutus ka seadusandlus, kuhu lisati säte, mis nõuab aktiivset sekkumist universaalse disaini lahenduste tagamisel. Lihtsate ülesannete puhul, kus on olemas head ning tunnustatud lahendused, pole sekkumine alati vajalik. Keerukate ülesannete puhul, ehitus- ja planeerimiseseaduse järgimise puhul, töös universaalse disaini uute lahenduste ning lahenduste täpsustamise puhul on väga oluline kaasata kasutajaid, et tagada head ja kõikidele sobivad lahendused.

Kesksel kohal on puuetega inimeste kogemus. Seega on kõikides Norra kohalikes omavalitsustes kaasatud puuetega inimesed ja koos otsustatakse, kuidas hakkavad välja kujunema universaalse disaini lahendused. Kuna kõigil jääb oskusi väheks, sest teadmiste tase on madal, toimuvad pidevad seminarid ja konverentsid erinevate osapooltega.

Planeerimis- ja ehitusseadused nõuavad eelkõige universaalse disaini kasutamist avalikele hoonetele. Norras on väga palju vanu maju ja seadused nende puhul ei kehti.

Prioriteetsed valdkonnad, millega Norras tegeletakse:

1. väliala;
2. hooned, eelkõige koolimajad, suuremad kortermajad;
3. transport;

4. infotehnoloogilised lahendused. Kõik avalikkusele suunatud kodulehed peavad olema ligipääsetavad. Samas saadakse aru, et kõik inimesed ei saa kasutada Interneti, seega peavad jääma alles ka „kohalemineku“ teenused.

„Tuleb loota, et me parandame ühiskonnale suunatud teenuseid. Oluline on see, et Norra ratifitseeris eelmisel aastal puuetega inimeste õiguste konventsiooni. Norra teeb koostööd Põhjamaade Puuetega Inimeste Võrgustikuga. Järgmise nelja aasta tegevuskavas on vaja teha uuendusi!“ lõpetas härra Gunnar Buvik oma ettekande.

Riigi Kinnisvara tegemistest

Tanel Saue, Riigi Kinnisvara AS esindaja: „Kuidas saada tulevikus kasulik olla erinevate puuetega inimestele?“

Põhirõhk on praegu suunatud koolidele. Ehitustööde käigus rekonstrueeritakse olemasolevaid koolimaju ning rajatakse juurdeehitisi. Tegevuse eesmärk on funktsionaalne, tänapäeva nõuetele vastav, energiasäästlik ja vastupidav koolimaja.

2015. aastal on planeeritud rekonstrueerida ja rajada uusi juurdeehitisi:

- Võru Riigigümnaasium (hoones, kus tegutseb Võru I põhikool, hakkab pärast hoone renoveerimist asuma Võru riigigümnaasium);
- Jõhvi Riigigümnaasium;
- Tartu Riigigümnaasium;
- Pärnu Koidula Gümnaasium;
- Kaagvere Erikool;
- Tapa Erikool.

2016. aasta lõpuks on planeeritud rajada Tallinnas (Kotzebue tänav 1) kaasaegne arhitektuuri-, disaini- ja kunstiülikool.

Samuti tegeletakse juba Nukuteatri juurdeehitise (üllatavalt hästi saadi muinsuskaitsega kokkuleppele Nukuteatri suhtes) ja Rahvusrhiivi uue hoonega.

Astangu keskuse kogemus elu- ja töökohtade kohandamisel

Mariliis Lauri, Astangu Puudealase Teabe ja Abivahendite Keskuse füsioterapeut.

2008. aastal alustas Astangu Kutserehabilitatsiooni Keskuse juures Euroopa Sotsiaalfondi toel tegevust Puudealase Teabe ja Abivahendite Keskus. Tegevuse eesmärgid on:

- edendada erivajadusega inimeste iseseisvat toimetulekut ja tööhõivet;
- vähendada erivajadusega inimeste pereliikmete hoolduskoormust ja edendada pereliikmete tööhõivet.

Keskus teeb koostööd Eesti Töötukassaga.

Puudealase Teabe ja Abivahendite Keskuses pakutakse järgmisi teenuseid:

- koostatakse juurdepääsu ja kasutatavuse põhimõtetest lähtuvaid keskkonna kohandamise eksperthinnanguid;
- nõustatakse abivahendi valikul ja hankimisel ning kodu- ja töökeskkonna kohandamisel. Vajadusel juhendatakse abivahendi kasutamisel, samuti antakse nõu, kuidas ja kust saada toetust keskkonna kohandamiseks.

Keskuses nõustatakse nii kliente kui ka spetsialiste. Kõige rohkem on nõustamist tehtud Harjumaal, Võrus ainult üks kord, kuid Saare- ja Hiiumaal pole kordagi nõu antud.

Peamised lahendamist vajavad probleemid, millega kliendid pöörduvad nõustamisele:

- pesemistoimingute teostamine;
- sisse- ja väljapääs majast;
- köögi kohandamine;
- töökeskkonna kohandamine.

Kodukeskkonna kohandamine tähendab sisuliselt väiksemaid või suuremaid remonttöid, et suurendada kliendi toimetulekut. Näiteks:

- köögi kohandamine. Köögis on oluline paigutada töötasapind nii, et seda saab kasutada istuvas asendis. Köögi kasutamisel istuvas asendis tuleb tähelepanu pöörata jalgade ja põlvede ruumile nii töötasapinna kui ka pliidi ja kraanikausi all.
- WC ja vannitoa/duširuumi kohandamine. Erivajadusega inimesele on vannitoa/duširuumi kasutamine keeruline ja aeganõudev toiming, mistõttu tuleb vannitubade kohandamisse suhtuda erilise tähelepanuga. Abivahendid, nagu ratastool, kargud, käimisraam jne ei tohi segada ruumi funktsionaalset kasutamist. Põrand peab olema libisemiskindel nii kuiva kui ka märjana. WC kõrval peab olema vaba ruumi ratastoolist potile liikumiseks ja ratastooli parkimiseks. WC kõrval peavad olema põranda või seina külge jäigalt kinnitatud käsipuud. Kraanikausi alla peab jääma ratastooli jaoks vaba ruumi. Vannitoas võiks olla häirenupp. Vannitoa uks peab avanema täies ulatuses ja väljapoole, juhuks kui vannitoa kasutaja vajab vannitoas toimetamisel teise inimese abi. Väiksema korteri puhul on otstarbekas ühendada WC ja vannituba.

Kodukeskkonna kohandamine on rahaliselt kulukas, seetõttu ei suuda paljud kohalikud omavalitsused tagada kõikidele erivajadusega inimestele vastavat teenust.

Automaatselt avanevate uste kasutuse leviku kogemusest

Karl Ždanovič, Sungate Security OÜ tegevjuht/Sungate Group OÜ juhatuse liige.

Alustanud 2002. aastal, on Sungate kasvanud suurimaks piirde- ja läbipääsulahendusi pakkuvaks kaubamärgiks. Sungate ettevõtete gruppi kuuluvad tootmise, hulgi- ja projektimüügi, teeninduse ning integreeritud turvalahendusi pakkuvad iseseisvalt edukad ettevõtted (Sungate Group OÜ, Sungate Metal OÜ, Sungate Fence OÜ, Sungate Automaatika OÜ, Sungate Security OÜ).

Omades selliste Euroopas tuntud firmade kui Kaba Gallenschütz GmbH ja Gilgen Door Systems Ltd. esindusõigust Eesti Vabariigis, tegeleb Sungate nende firmade toodete tarnimise ning paigaldamisega. Kasutanud nende firmade tooteid ja lahendusi, on Sungate teostanud erinevaid projekte:

- Lennart Meri Tallinna lennujaama turvalüüside tarne ja paigaldus;
- Tallinna Sadama läbikäiguvärvate tarne ja paigaldus;
- SA Põhja-Eesti Regionaalhaigla X-korpuse, B-korpuse (endoskoopia), C-korpuse automaatiuguste (heli- ja kiiruskindlad, hermeetilised) ning käänduste ajamimehhanismide tarne ja paigaldus;
- Ida-Virumaal asuva SA Alutaguse Hoolekeskuse käänduste ajamimehhanismide tarne ja paigaldus;
- Sotsiaalkindlustusameti käänduste ajamimehhanismide tarne ja paigaldus.

„Ei ole ust, mida ei saa automatiseerida, kui selleks on vajadus!“ lõpetas oma ettekande avaseminari viimane külalisesineja Karl Ždanovitš.